

УДК 94(477)«1960/1991»:[061.1«Україна»:32.019.5]:398.332.4-057.68]

DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.61.2025.347316>

Л. Р. Шелестак

ORCID: 0000-0001-8673-3931

Львівський національний університет імені Івана Франка

L. Shelestak

Ivan Franko National University of Lviv

**«УКРАЇНСЬКІ ВЕЧОРНИЦІ» ЯК ІНСТРУМЕНТ
РАДЯНСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ У ПРАКТИЦІ
ЛЬВІВСЬКОГО ОБЛАСНОГО ВІДДІЛЕННЯ
ТОВАРИСТВА «УКРАЇНА»**

*«Ukrainian Vechornytsi» as an Instrument of Soviet
Propaganda in the Practice of the Lviv Regional Department
of the «Ukraine» Society*

У статті проаналізовано діяльність радянських громадських організацій та органів влади щодо влаштування перебування іноземних туристів у Львові, а також ідеологічно-пропагандистську роботу з ними під час екскурсій, зустрічей із відомими культурними діячами, концертів, урочистих вечорів тощо. На основі документів Львівського обласного відділення Товариства «Україна» відтворено проведення урочистого вечора «Українські вечорниці» для туристів, розкрито особливості його організації, зокрема укладання концертної програми, а також висвітлено мету й завдання таких заходів. Дослідження демонструє, що «Українські вечорниці» були насамперед інструментом радянської пропаганди, а не лише засобом ознайомлення туристів із національною культурою.

Ключові слова. Українська РСР, Львів, Товариство «Україна», «Інтурист», туристи, діаспора, КДБ, радянська пропаганда, «Українські вечорниці».

This research paper examines the importance of studying Soviet public organizations such as the «Ukraine» Society in collaboration with the «Intourist» Society, which engaged with Ukrainians abroad — a topic that remains underrepresented in Ukrainian historiography. Drawing on archival materials from the Lviv department of the «Ukraine — World» Society, the research reconstructs the ideological and propaganda activities of Soviet institutions from the late 1970's through the 1980's. The «Ukraine» Society employed various methods of disseminating propaganda to the diaspora, including meetings with foreign Ukrainian tourists, organizing artistic tours abroad, and distributing Soviet literature, films, and music among diaspora communities. The purpose of this article is to illustrate methods of Soviet ideological influence through cultural events, such

as the «Ukrainian Vechornytsi», and to reveal the mechanisms of collaboration between Soviet authorities, intelligence agencies, and public organizations. The «Ukrainian Vechornytsi» were carefully scripted cultural evenings designed to promote Soviet ideology among foreign tourists of Ukrainian descent. The program included traditional music, a propaganda quiz about Soviet Ukraine, and performances by Ukrainian artists such as folk singers, opera soloists, and bandura players. Generally, tourists responded positively to the «Vechornytsi», as evidenced by favourable reviews they typically left after attending, indicating that these Soviet public organizations achieved their objectives. The reconstruction and comprehensive analysis of the «Ukraine» Society's propaganda work implemented through the «Ukrainian Vechornytsi» cultural events reveals how folkloric forms were purposefully instrumentalized as tools of Soviet ideological conditioning — imposing a controlled authenticity and cultivating a favourable image of Soviet reality in the minds of the Ukrainian diaspora.

Keywords. Ukrainian SSR, Lviv, the «Ukraine» Society, «Intourist», tourists, diaspora, KGB, Soviet propaganda, «Ukrainian Vechornytsi».

1959 р. в Києві було створено Українське товариство дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами, що активно співпрацювало з Товариством «Україна» (Товариство культурних зв'язків з українцями за кордоном), створеним у жовтні 1960 р. на базі республіканського відділу радянського Комітету «За повернення на Батьківщину»¹, які стали колективними членами Союзу радянських товариств дружби й культурного зв'язку з зарубіжними країнами та мали розширену мережу філій. правонаступником цих організацій у незалежній Україні стало Товариство зв'язків з українцями за межами України (Товариство «Україна — Світ»). Увагу ми зосередили на Товаристві «Україна», яке активно співпрацювало з Першим головним управлінням (зовнішня розвідка) КДБ при РМ СРСР для пропаганди серед української діаспори. Працівники й члени Товариства під час закордонних відряджень співпрацювали з осередками так званих «прогресивних» організацій за кордоном для пропагандистської та шпигунської роботи (Satzewich, V. 2002, с. 113). Зокрема, КДБ при РМ СРСР активно використовував членів Товариства об'єднаних українців Канади. Окремий інтерес для КДБ при РМ СРСР становили емігранти — члени осередків, які мали доступ до оборонних технологій, працювали в наукових центрах, викладали в провідних університетах чи мали вплив у політичних колах (Веселова, О. 2021). Метою діяльності Товариства був розвиток і зміцнення дружби та ділових зв'язків, взаєморозуміння, довіри й культурної співпраці українського народу з народами

¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (Далі — ЦДАВО України). Ф. 4629. Оп. 1. Історична довідка Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном (Товариства «Україна»). Арк. 1–2.

західних країн (Дітковська, С. 2014, с. 102–108). Тому основною діяльністю організації були зустрічі з закордонними українськими туристами, організація поїздок мистецьких ансамблів і окремих виконавців за кордон, поширення серед діаспори радянських літератури, кінофільмів, платівок тощо. Цій діяльності Товариство приділяло вагомому пропагандистську увагу. Так програми перебування іноземних туристів у Львові включали ідеологічні культурно-просвітницькі заходи. Для цього в 1970–1980-х рр. Товариство залучило традиційні форми дозвілля українців — вечорниці, використовуючи цю ідею як форму, наповнюючи її цілком радянським ідеологічним змістом.

Важливість студії насамперед продиктована незначною кількістю наукових робіт в українській історіографії, присвячених, власне, історії так званих радянських громадських організацій, метою яких була співпраця з українцями за межами СРСР, зокрема Товариства «Україна». Загальні дослідження цієї проблематики ведуть науковці Світлана Дітковська (Дітковська, С. 2014, с. 102–108; Дітковська, С. 2014, с. 112–125) та Олександр Крамар (Крамар, О. 2009, с. 95–100). Окремі дослідницькі проєкти проводить Інститут історії України Національної академії наук України, зокрема загальний історичний нарис Товариства «Україна» (Товариства зв'язків з українцями за межами України, Товариство «Україна — Світ») подала Олександра Веселова в «Енциклопедії історії України» (Веселова, О. 2021). Діяльність Львівського відділення Всесоюзного акціонерного товариства (ВАТ) «Інтурист», яке тісно співпрацювало з Відділенням товариства «Україна» в організації поселення, проживання та культурної програми з туристами й діаспорою активно досліджують львівські історики Ганна Сіромська та Руслан Сіромський (Siromska, H. & Siromskyi, R. 2024, с. 121–129). Окрім того, в їхніх роботах аналізується співпраця КДБ під прикриттям українських громадських організацій із діаспорними товариствами в Канаді та США, щоб вербувати закордонних туристів, передусім українського походження. Також у дослідженнях науковці простежують якісні репутаційні зміни Української РСР у візях канадських туристів наприкінці 1950–1960-х рр., які становили значний відсоток серед туристів із країн Заходу. Вони стверджують, що зростання кількості заокеанських відвідувачів стало наслідком хрущовської відлиги й поліпшення канадсько-радянських міждержавних відносин (Сіромський, Р. 2018–2019, с. 242–256).

Перетворення питомих українських свят і традицій на інструмент радянської політичної пропаганди й ідеології досліджують українські історики Юрій Каганов, Надія Кіндрачук, Геннадій Кривчик, Олександр Курочкін та ін. У їхніх працях подано аналіз впровадження радянських свят і трансформацію традиційної святково-обрядової культури як засобу втілення політики денационалізації українців в УРСР у другій половині ХХ ст. Вони висвітлюють сприйняття серед населення цих змін (Каганов, Ю. 2013, с. 186–194). Автори пору-

шують питання про вплив нової моделі свят і обрядів на суспільну свідомість, витіснення релігійності, формування цінностей та ідентичності (Каганов, Ю. 2013, с. 186–194; Кіндрачук, Н. 2016, с. 157–161; Кривчик, Г. 2003, с. 86–93; Курочкін, О. 2021, с. 69–78). Зазначимо, що дослідники зосереджують увагу лише на впливі та сприйнятті цих нововведень на громадян України чи Радянського Союзу, не вдаючись до аналізу використання так званих радянських свят і обрядів у пропагандистських цілях на зовнішню аудиторію.

Використання культурної спадщини України та інших радянських республік для пропаганди радянської влади й демонстрації переваг радянського способу життя серед туристів у дослідженнях аналізують американські науковці Єва Зак та Сергій Жук. Дослідники звертають увагу на викривальні моменти в діалозі між радянськими громадськими організаціями й туристами, які ставили незручні запитання щодо русифікації та знищення місцевої етнічної культури, на що працівники «Інтуристу» намагалися довести, що етнічне розмаїття в СРСР процвітає та є автентичним і здоровим (Szhuk, S. 2010, p. 7–25; Zak, I. 2018, p. 38–62). Власне пропагандистську діяльність Товариства «Україна» серед українців за кордоном фрагментарно подано в діаспорній праці Віка Сатцевича (Satzewich, V. 2002, p. 271).

Підсумовуючи аналіз історіографії, наголосимо, що діяльність Товариства «Україна» в історичній науці репрезентована фрагментарно без залучення великої кількості джерел.

Наукова новизна дослідження полягає у виявленні механізмів використання фольклорної форми для створення контрольованої автентичності як складової радянської культурної дипломатії. На основі *джерельних матеріалів* Львівського обласного відділення Товариства «Україна», що зберігаються в архіві Львівського обласного відділення Товариства зв'язків з українцями за межами України — Товариства «Україна — Світ» (далі — ЛОВ Товариства «Україна — Світ»), дослідити ідеологічну та пропагандистську діяльність громадських організацій із представниками закордонного українства протягом 1970–1980-х рр., реконструювати сценарну модель урочистих ідеологічно вивірених заходів на прикладі культурно-просвітницького вечора «Українські вечорниці», що цілеспрямовано впливали на українську діаспору, проаналізувати методи пропагандистської діяльності зазначеного Товариства.

Методологічні засади студії базуються на принципах історизму та об'єктивності. Використано й загальнонаукові, й спеціальні історичні методи. Серед загальнонаукових методів залучено метод аналізу комплексу історичних джерел, а синтез історичного матеріалу сприяв формуванню цілісного уявлення про організацію у Львові пропагандистських вечорів для іноземних туристів. Використано спеціальні історичні методи, зокрема проблемно-хронологічний, що дав змогу структурувати матеріали відповідно до основних етапів і подій

досліджуваного періоду, та метод систематизації історичних джерел, який був корисний для впорядкування зібраної інформації, забезпечуючи послідовність дослідження. Метод історичного джерелознавства — пошуку, відбору та опрацювання історичних джерел, надав можливість дослідити раніше не введені в науковий обіг матеріали, що зберігаються в архіві громадської організації, а саме: програми «Вечорниць», текстів вікторин, виступів тощо. Аналіз первинних джерел дав змогу виявити справжні цілі пропаганди, механізми її створення й трансляції. Метод критичного аналізу джерел використано для дослідження офіційних документів організації, створених у радянський період, що висвітлювали роботу з туристами та пропагандистські заходи. Мікроісторичний метод було використано для дослідження «Вечорниць» як окремого випадку, що допомогло проілюструвати як їх проведення впливало на сприйняття серед туристів «української» культури та дійсності. Історико-культурний метод допоміг дослідити, як етнокультурні елементи: музика, танці, вбрання, сувеніри, їжа використовувалися для пропагандистської мети. Ретроспективний аналіз дав змогу простежити, як радянська версія «українських вечорниць» втратила спонтанність і народність, натомість була підпорядкована заздалегідь написаному сценарію з чіткою пропагандистською метою. Обраний методичний інструментарій дав змогу врахувати історичний контекст подій та провести комплексний науковий аналіз.

Метою дослідження є детальний аналіз та простеження на базі нового комплексу джерел, які не були репрезентовані в розвідках, пропагандистської діяльності Товариства «Україна» з представниками діаспори на прикладі розважальних вечорів для таких українців. Основним завданням студії є реконструювати урочистий захід «Українські вечорниці» за офіційними документами Товариства для ілюстрації того, як використання фольклорної форми для конструювання контрольованої автентичності стало елементом радянської культурної дипломатії.

Львівське відділення Товариства «Україна» активно співпрацювало та налагоджувало контакти з такими українськими організаціями за кордоном як: Товариство об'єднаних українців Канади (ТОУК), Ліга американських українців (ЛІАУ) в США, Робітниче запомогове товариство (РЗТ) у Канаді, Лемко-Союз у США¹. Для цього існували періодичні органи товариства, наприклад газета «Вісті з України», а також політичні памфлети й брошурки, які видавали в Києві лише для закордонних українців. Робота Відділення для радянських українців висвітлювалася в обласній пресі: «Вільна Україна», «Ленінська Молодь» та «Львівська правда»².

¹ Архів Львівського обласного відділення Товариства зв'язків з українцями за межами України Товариство «Україна — Світ» (далі — Архів ЛЮВ Товариства «Україна — Світ»). Спр. Звіти про роботу Львівського обласного відділення товариства «Україна». 1979–1983. Арк. 43.

² Архів ЛЮВ Товариства «Україна — Світ»). Спр. Звіти про роботу Львівського обласного відділення товариства «Україна». 1979–1983. Арк. 42.

На 1979 р. головою Відділення був ректор Львівського державного університету імені Івана Франка Микола Григорович Максимович¹, а до складу правління входила 41 особа². Тоді Відділення налічувало 35 колективних членів, серед яких: Львівський автобусний завод, Львівський державний університет імені Івана Франка, Політехнічний, Медичний, та Сільськогосподарський інститути, Консерваторія імені М. Лисенка, Інститут суспільних наук АН УРСР, Наукова бібліотека імені В. Стефаніка, Спілки письменників, композиторів, художників, журналістів, редакції газет «Вільна Україна», «Ленінська молодь», журналу «Жовтень», видавництво «Каменярь», Театр опери та балету, Театр імені М. Заньковецької, низка львівських музеїв і картинна галерея тощо³. Від 1982 р. головою Відділення став ректор Львівської державної консерваторії імені М. Лисенка Зенон Олексійович Дашак⁴. На 1983 р. до колективних членів Відділення додалися заводи, школи й Інститут прикладного та декоративного мистецтва⁵ тощо.

На кінець 1970-х рр. Львівське відділення Товариства «Україна» тісно співпрацювало з ВАТ «Інтурист», із яким організувало поселення, проживання, харчування та перебування іноземних делегацій⁶. Також велась активна співпраця з Бюро міжнародного молодіжного туризму «Супутник» Львівського обкому ЛКСМ в організації прийомів іноземних делегацій⁷. Тоді СРСР активно просував радянський туризм за кордоном, використовуючи елементи «етнічної екзотики» — фольклор, національні костюми й народні ремесла (Zhuk, S. 2010, p. 16–20). Тому для ідеологічної роботи з туристами Відділення активно залучало до співпраці музеї Леніна, працівників консерваторії, зокрема заслужених артисток, лауреаток Шевченківської премії сестер Байко, солістів оперного театру, народний хор «Лемковина»⁸, заклади вищої освіти, школи, які були колективними членами Товариства.

1970-х рр. іноземних туристів у Львові щорічно більшало й на 1979 р. місто поступалося лише Києву (у свою чергу, за кількістю прийнятих туристів

¹ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Звіти про роботу Львівського обласного відділення товариства «Україна». 1979–1983. Арк. 34.

² Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Статистичні звіти, списки членів Львівського обласного відділення Товариства «Україна». 1978, 1980–1988, 1991–1992. Арк. 2–8.

³ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Статистичні звіти, списки членів Львівського обласного відділення Товариства «Україна». 1978, 1980–1988, 1991–1992. Арк. 1.

⁴ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Плани культурно-масових та інформаційно-пропагандистських заходів Товариства «Україна». 1979–1985, 1988, 1993. Арк. 14.

⁵ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Статистичні звіти, списки членів Львівського обласного відділення Товариства «Україна». 1978, 1980–1988, 1991–1992. Арк. 16–19.

⁶ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Статистичні звіти, списки членів Львівського обласного відділення Товариства «Україна». 1978, 1980–1988, 1991–1992. Арк. 37.

⁷ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Статистичні звіти, списки членів Львівського обласного відділення Товариства «Україна». 1978, 1980–1988, 1991–1992. Арк. 58.

⁸ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Звіти про роботу Львівського обласного відділення товариства «Україна». 1979–1983. Арк. 37–38.

тів українська столиця поступалася лише Москві й Ленінграду (тепер — Санкт-Петербург)) (Сіромський, Р. 2019).

Перебуванню делегатів українського походження приділяли вагому ідеологічну увагу. Наприклад був строго регламентований попередньо розроблений розклад, у якому поденно й погодинно прописували план зайнятості туриста, зокрема: прибуття до Львова, поселення в готель, сніданок, екскурсія, обід, участь в урочистих подіях чи заходах, вечеря, відвідини «Українських вечорниць», підготовка до виїзду, виїзд або виліт тощо. Про це, зокрема, свідчать графіки заїзду іноземних туристів по днях із грифом «для службового використання Екз. № 18 Дім дружби і Товариство “Україна”». В них містилась інформація, з якої країни заїжджають туристи, ймовірно, номер і шифр туру, кількість туристів, заплановані заходи для відвідин міста тощо. Щоб уникнути небажаних контактів із місцевим населенням, а також для підсилення контролю, туристів заселяли в підпорядковані готелі — «Інтурист» і «Дністер». Всі документи містять у шапці штамп Товариства «Інтурист», вихідний номер та гриф, а також були завірені підписами начальника відділу обслуговування й перевезень та інспектора¹.

Під час перебування у Львові делегати з діаспори зазвичай зустрічалися з відомими діячами культури: головою Львівського відділення Спілки художників Емануїлом Миськом, художником, лавреатом Шевченківської премії Яковом Чайкою, художниками та скульпторами Василем Одрехівським, Миколою Пасікірою, Володимиром Патином², із головою правління Львівської організації Спілки письменників УРСР Романом Лубківським³ тощо.

Однак «візитівкою» розважальної програми для закордонних делегацій були «Українські вечорниці», що проводилися систематично з метою інформаційно-пропагандистської роботи серед іноземних туристів українського походження у 1975–1987 рр.⁴ Наголосимо, що такі заходи не були унікальними для Львова, бо радянська система виробляла синкретичні види святкувань: залишаючи автентичною форму, наповнювала її новим ідейно витриманим змістом. Зокрема практика вечорниць була поширена з середини 1960-х рр. для робітничої молоді під назвою «Комсомольські вечорниці», де в стародавній українській обряд вечорниць було внесено новий соціалістичний зміст (Каганов, Ю. 2013, с. 189).

¹ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Графіки заїзду туристів ВАО «Інтурист». 1984. Арк. 1–97; Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Графіки заїзду туристів ВАО «Інтурист». 1985. Арк. 1–103.

² Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Звіти про роботу Львівського обласного відділення товариства «Україна». 1979–1983. Арк. 80.

³ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Звіти про роботу Львівського обласного відділення товариства «Україна». 1979–1983. Арк. 84.

⁴ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організовувало Товариство «Україна». 1978–1987. Арк. 71.

1978 р. було проведено 20 вечорів, 1981 р. — 22, на яких побувало 1030 туристів українського походження¹. 1984 р. «Українські вечорниці» проводилися 19 разів². Програма вечорниць була чітко прописана, а за її організацію відповідали члени Відділення товариства «Україна» та спеціальні працівники ВАТ «Інтурист». За підготовку, власне, концертної програми, списки учасників виступу, план концерту відповідало Товариство «Україна», а саме відповідальний секретар І. В. Мордвінова, а вечір відкривав заступник голови відділення Товариства, директор ресторану «Інтурист» П. М. Когутов³. Список артистів і репертуар кожного виконавця також вивіряли й затверджували художній керівник заходу та відповідальний секретар Відділення⁴.

«Українські вечорниці» проводились у Карпатському залі ресторану за окрему оплату в іноземній валюті для туристів із так званих «капіталістичних» держав по 10 \$ США з туриста з групи й по 12 \$ США — з туриста, що перебував сам. Гроші сплачували централізовано через туристичну фірму в касу ресторану «Інтурист» або на місці особисто ведучому «Вечорниць», який відповідно до наказу мав право збирати валюту. Найчастіше оплачували «Вечорниці» централізовано за кожного учасника туристичні фірми⁵. Зауважимо, що комуністичний режим був заінтересований не лише підтримувати міжнародний імідж, але й отримати грошові (валютні) надходження від закордонних туристів (Сіромський, Р. 2018–2019, с. 243).

«Українські вечорниці» супроводжувалися національними стравами, щоб створити яскравий і гостинний образ української культури. Меню вечора зазвичай становили гуцульські ковбаски, скумерда (мамалига) з січениками з яловичини та грибами, вареники з сиром, вишнями, чорницями залежно від сезону, смажене м'ясо, овочі, ковбасна нарізка, фрукти⁶. З алкоголю подавали «Українську настоянку з перцем» по 75 грам на особу й шампанське — 1 пляшка на 4 особи⁷.

Порядок «Вечорниць» був строго регламентований по хвилинах. Вечір розпочинався о 19:30 грою оркестру українських гуцульських і лемківських пісень, під які туристи сідали за столи, після чого керівники «Інту-

¹ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Звіти про роботу Львівського обласного відділення товариства «Україна». 1979–1983. Арк. 81.

² Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Звіти про роботу Львівського обласного відділення товариства «Україна». 1984–1987. Арк. 10.

³ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна». 1978–1987. Арк. 6–8.

⁴ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна». 1978–1987. Арк. 12–70.

⁵ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна». 1978–1987. Арк. 3–4.

⁶ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна». 1978–1987. Арк. 73, 4.

⁷ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна». 1978–1987. Арк. 5.

ристу» або ведучий звертався з привітальним словом та ознайомлювали з програмою «Вечорниць»¹. Надалі оркестр грав, а гості танцювали.

Основною метою таких тематичних вечорів була інформаційно-пропагандистська робота серед іноземних туристів українського походження. Частиною розважального вечора для них була вікторина «Чи знаєте Ви Радянську Україну?». Зазвичай її розпочинали о 20:15². Питальник вікторини складала методична група і затверджував відділ агітації та пропаганди Львівського обкому КПУ. Крім основних запитань, які складали відповідно до того, що туристи побачили та почули під час екскурсій по місту, щороку автори додавали запитання з інформаційно-пропагандистської тематики — наприклад, 1978 р. вікторина містила запитання про Конституцію УРСР тощо³.

Проілюструємо питання вікторини «Вечорниць»:

1. Назвіть столицю України.
2. Які знаменні дати відзначає цього року радянський народ?
3. Скільки республік входить у склад СРСР? Чи можете Ви їх назвати?
4. Яке населення УРСР?
5. В якому році засновано місто Львів?
6. Назвіть засновника міста.
7. Кількість населення Львова?
8. Скільки університетів в Україні?
9. Скільки міст в Україні з мільйонним населенням?

До основних запитань додавалися додаткові — про «видатні» події: «День перемоги», Конституцію УРСР тощо⁴.

Обов'язковою частиною вечора опісля вікторини був розіграш і вручення подарунків-сувенірів активним учасникам заходу. Серед призів були розписні дзбани, тарелі, мисники, гуцульські сопліки⁵, дерев'яні ложки⁶. У звіті про «Вечорниці» зазначали, що учасники заходу були вкрай задоволені та у відгуках відзначали, що отримані призи ставили на помітних місцях в домішках на загальний огляд гостей⁷.

Після вікторини офіціанти приносили основну страву вечері. Зазвичай тоді ж із вітальним словом виступали заступник голови Товариства

¹ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна» 1978–1987. Арк. 71–76.

² Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна» 1978–1987. Арк. 7–9.

³ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна». 1978–1987. Арк. 5.

⁴ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна». 1978–1987. Арк. 76.

⁵ Топоровський Микола. Львівські вечорниці // Вісті з України. Червень 1978. № 26 (1035). С. 2.

⁶ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна». 1978–1987. Арк. 5.

⁷ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна». 1978–1987. Арк. 7.

П. М. Когутів, або відповідальний секретар — І. К. Масленнікова з розповіддю про промислові зміни та видатні події на Львівщині. Пропонували до уваги сувеніри й пропагандистську літературу, зокрема газети, журнал «Юкрейн» — видання Товариства «Україна»¹. Все це мало ідеологічне підґрунтя — демонстрація соціалістичного «розквіту» Львова та Львівщини. Ці елементи культурної програми були чітко інтегровані в радянський пропагандистський сценарій, покликаний сформувавши в закордонних гостей уявлення про УРСР як про економічно розвинену, культурно багату й ідеологічно згуртовану державу. Після цього публіці представляли артистів вечора — активістів Товариства². О 21:00 розпочинався концерт. На вечорницях зазвичай виступали 5–6 артистів протягом години³. Концерт могли переривати раундами вікторини чи подачею нових страв. Вечір завершувався о 23:00⁴.

Як приклад наведемо концертну програму «Українських вечорниць», проведених 4 червня 1983 р. Концерт відкривав виступ заслуженого вокально-хореографічного ансамблю України «Галичина» з українським народним танцем з Покуття «Голубка». Їхній наступний гуцульський народний танець «Півтора» відбувався при закінченні вечора. Основою програми було виконання українських народних пісень. Того вечора виконавицею була викладачка Львівської державної консерваторії імені Миколи Лисенка Марія Майчик із репертуаром: «Моя Україно» Анатолія Кос-Анатольського, «Де б не бували ми» Ігоря Шамо, народна пісня «Ой на гору козак воду носить» в обробці Миколи Лисенка, лемківська народна пісня «Не бий мене, мужу, вночі». Іншою співачкою була Ірина Сапіга — студентка Львівської державної консерваторії, з виконанням думи про Морозенка та лемківської народної пісні «Чиє то колечко»⁵.

Загалом у вечірніх програмах «Вечорниць» протягом декади їх проведення брали участь народні артисти УРСР, солісти оперного театру Тамара Дидик, Олександр Враль, солістка Галина Гавриш, заслужені артисти УРСР Іван Попович, Ярослав Ковальчук, солісти Львівської філармонії Мар'ян Шуневич, Богдана Хитченко, Євген Романюк, баяніст Ігор Кравців. До проведення залучали викладачів і студентів держконсерваторії: тріо бандуристок — сестер Герасименко, Марію Хом'як, Володимира Стецуна, соліст-

¹ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна». 1978–1987. Арк. 73.

² Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна». 1978–1987. Арк. 73.

³ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна». 1978–1987. Арк. 8.

⁴ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна» 1978–1987. Арк. 73.

⁵ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна». 1978–1987. Арк. 51–52.

ку хорової капели «Лемковина» Олену Ворочок¹, бандуриста Остапа Стахів-ва², ансамбль «Юність»³, ансамблі танцю «Горицвіт»⁴ «Галичина»⁵ та інші.

Ідеологічне підґрунтя використання українських народних пісень під час «Вечорниць» полягало у створенні привабливого образу радянської України як держави, котра дбайливо зберігає національну культуру в межах соціалістичної системи. На «Вечорниці» також запрошували кореспондентів радіо, телебачення й газет, висвітлювали вечір і в газеті «Вісті з України»⁶.

«Українські вечорниці» подобалися туристам, адже зазвичай після відвідування заходу вони залишали схвальні відгуки⁷. Це свідчить про те, що радянські громадські організації досягли мети.

Отже, реконструкція та всебічний аналіз пропагандистської роботи Товариства «Україна», впровадженої через культурний захід «Українські вечорниці», дали змогу виявити, як фольклорна форма цілеспрямовано використовувалася як інструмент радянської ідеологічної обробки — нав'язувала контрольовану автентичність та сприятливий образ радянської дійсності в уявленні закордонних українців. Львівське відділення Товариства відіграло важливу роль у пропаганді так званого «радянського способу життя» для іноземних туристів і делегацій української діаспори

Відділення спільно з обкомом КПУ та організацією «Інтурист» детально до найменших дрібниць організували перебування туристів у Львові, зокрема їхнє поселення, харчування, екскурсії, розважальну програму тощо. Серед пропагандистської роботи з туристами варто зауважити поширення ідеологічної літератури та зустрічі в музеях і освітніх закладах міста.

Основою вечірньої розважальної програми були традиційні вечори в «Інтуристі» — «Українські вечорниці», що стали інструментом радянської пропаганди. Влаштували їх, щоб продемонструвати нібито гармонійне співіснування національних традицій у межах соціалістичної системи. Питальник вікторини на «Вечорницях» формувався в кабінетах Львівського обкому комуністичної партії. Через культурний захід на основі українських традицій і фольклору комуністична влада прагнула переконати зовнішню аудиторію, що українська ідентичність не лише не пригнічується

¹ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна». 1978–1987. Арк. 8.

² Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна». 1978–1987. Арк. 19–20, 23–24.

³ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна». 1978–1987. Арк. 41.

⁴ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна». 1978–1987. Арк. 55–56.

⁵ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна». 1978–1987. Арк. 51.

⁶ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна». 1978–1987. Арк. 10–11.

⁷ Архів ЛОВ Товариства «Україна — Світ». Спр. Програми «Українських вечорниць», що організувало Товариство «Україна». 1978–1987. Арк. 10–11.

ся, а й «розквітає» завдяки Радянському Союзу. Туристи не здогадувалися, що концертна програма, танці, вечеря й невимушена атмосфера були чітко та детально спланованою операцією радянських спецслужб.

Зауважимо, що дослідження цих питань не обмежується рамками однієї статті. Перспективою подальших студій є також вивчення сприйняття таких заходів серед представників діаспори та їхнє віддзеркалення в мемуарній, епістолярній або періодичній спадщині.

Веселова, О. 2021. Товариство зв'язків з українцями за межами України, Товариство Україна — Світ. *Енциклопедія історії України*. Додатковий том. Кн. 1 (А–Я). Київ: Наукова думка. 773 с.

Дітковська, С. 2014. Еволюція радянської концепції громадських організацій. *Гуманітарний вісник*. Серія: Історичні науки. Ч. 21. Вип. 5 (2). С. 112–125.

Дітковська, С. 2014. Передумови створення та початки діяльності Українського товариства дружби та культурного зв'язку з зарубіжними країнами. *Грані*. Вип. 5. С. 102–108.

Каганов, Ю. 2013. Радянські свята та обряди у контексті ідеологічної політики в Україні другої половини ХХ ст. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Вип. 36. С. 186–194.

Кіндрачук, Н. 2016. Радянська обрядовість як засіб утілення в життя політики денациалізації українців в УРСР протягом 60–70-х рр. ХХ ст. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Історичні науки. Вип. 3. С. 157–161.

Крамар, О. 2009. Проблеми створення та діяльності Всеукраїнського товариства культурного зв'язку із закордоном: друга половина 20-х — початок 30-х років ХХ століття. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Вип. 2. С. 95–100.

Кривчик, Г. 2003. Запровадження нових свят і обрядів в українському селі в 1960–1980-ті роки: здобутки та перекручення. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Історія. Вип. 6. С. 86–93.

Курочкін, О. 2021. До історії становлення та занепаду радянської ритуалістики. *Народна творчість та етнологія*. Вип. 1 (389). С. 69–78.

Сіромський, Р. 2018–2019. «Без права на свободу переміщення»: образ Української РСР у візях канадських туристів (кінець 1950-х — 1960-ті роки). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. Вип. 19–20. С. 242–256.

Сіромський, Р. 2019. Під пильним оком КДБ: іноземні туристи у Львові в 1960–1970-х роках. *Україна Модерна*. [Online]. Доступно з: <https://salo.li/CC0A326>

Satzewich, V. 2002. *The Ukrainian Diaspora*. London. 271 p.

Siromska, H. & Siromskyi, R. 2024. «Intourist» Department in Lviv: Legal Basis, Economic Condition and Excursion Activity (the Mid-1960s). *Shkhidnoevropeiskiy istorychniy visnyk*. № 31. P. 121–129. <https://doi.org/10.24919/2519-058X.31.306359>.

Zake, I. 2018. Soviet Inturist and Foreign Travel to the Latvian SSR in the Post-Stalin Era: A Case of Ethnic Tourism Unavailable. *Journal of Cold War Studies*. № 20 (2). P. 38–62. https://doi.org/10.1162/jcws_a_00816.

Zhuk, S. 2010. «National Cultural Elements» and Advertising the International Tourism in the Soviet Tourist Agencies During the Brezhnev Era, 1964–1984. *Specific Nationalisms*. № 36. P. 7–25. <https://doi.org/10.11649/sn.2010.001>.

Veselova, O. 2021. *Tovarystvo zvyazkiv z ukrainsiamy za mezhamy Ukrainy, Tovarystvo Ukraina — Svit*. [Society for Relations with Ukrainians Abroad, the Society Ukraine — World].

Encyklopedija istorii' Ukraïny. Dodatkovyy tom. Kn. 1 (A–Ja). Kyiv: Naukova dumka. 773 s. [In Ukrainian].

Ditkovska, S. 2014a. Evoluciya radianskoï koncepcii hromadskykh orhanizacij. [Evolution of the Soviet Concept of Public Organizations]. *Humanitarnyj visnyk*. Seria: Istorychni nauky. Ch. 21. Vyp. 5 (2). S. 112–125. [In Ukrainian].

Ditkovska, S. 2014b. Peredumovy stvorennia ta pochatky diyalnosti Ukrainського tovarystva družby ta kulturnoho зв'язку z zarubizhnymy krainamy. [Prerequisites for the Creation and the Beginning of the Activity of the Ukrainian Society of Friendship and Cultural Relations with Foreign Countries]. *Grani*. Vyp. 5. S. 102–108. [In Ukrainian].

Kaganov, Ju. 2013. Radjanski sviata ta obriady u konteksti ideolohichnoi polityky v Ukraini druhoï polovyny XX st. [Soviet Holidays and Rituals in the Context of Ideological Policy in Ukraine in the Second Half of the 20th Century]. *Naukovi praci istorychnoho fakultetu Zaporizkoho nacionalnoho universytetu*. Vyp. 36. S. 186–194. [In Ukrainian].

Kindrachuk, N. 2016. Radjans'ka obrjadovist' jak zasib utillennja v zhyttja polityky «denacionalizacij» ukraïnciv v URSR protiahom 60–70-h rr. XX st. [Soviet Ritualism as a Means of Implementing the Policy of Denationalization of Ukrainians in the Ukrainian SSR during the 1960s — 1970s]. *Naukovyy visnyk Shidnojevropejskoho nacionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*. Istorychni nauky. Vyp. 3. S. 157–161. [In Ukrainian].

Kramar, O. 2009. Problemy stvorennia ta diyalnosti Vseukraïnskoho tovarystva kulturnoho зв'язку iz zakordonom: druha polovyna 20-h — pochatok 30-h rokiv XX stolittia. [Problems of the Creation and Activity of the All-Ukrainian Society of Cultural Relations with Foreign Countries: the Second Half of the 1920s — the Early 1930s]. *Visnyk Derzhavnoi' akademii' kerivnykh kadriv kul'tury i mystectv*. Vyp. 2. S. 95–100. [In Ukrainian].

Kryvchyk, G. 2003. Zaprovadzhennja novyh sviat i obriadiv v ukraïns'komu seli v 1960–1980-ti roky: zdobutky ta perekručennja. [Introduction of New Holidays and Rituals in the Ukrainian Village in the 1960s — 1980s: Achievements and Distortions]. *Naukovi zapysky Vinnyč'kogo derzhavnogo pedagogičnoho universytetu imeni Myhajla Kocjubynskogo*. Serija: Istorija. Vyp. 6. S. 86–93. [In Ukrainian].

Kurochkin, O. 2021. Do istorii stanovlennia ta zanepadu radians'koi rytualistyky. [On the History of the Formation and Decline of Soviet Ritualism]. *Narodna tvorčist' ta etnologija*. Vyp. 1 (389). S. 69–78. [In Ukrainian].

Siromskyj, R. 2018–2019. «Bez prava na svobodu premishčennia»: obraz Ukrainkoï RSR u vizijah kanadskykh turystiv (kinec 1950-h — 1960-ti roky). [«Without the Right to Freedom of Movement»: The Image of the Ukrainian SSR in the Visions of Canadian Tourists (Late 1950s–1960s)]. *Naukovi zoshyty istorychnogo fakul'tetu L'viv's'kogo universytetu*. Vyp. 19–20. S. 242–256. [In Ukrainian].

Siromskyj, R. 2019. Pid pylnym okom KDB: inozemni turisti u Lvovi v 1960–1970-h rokah. [Under the Close Eye of the KGB: Foreign Tourists in Lviv in the 1960s — 1970s]. *Ukrai'na Moderna*. [Online]. Available at: <https://saloi.li/CC0A326> [In Ukrainian].

Satzewich, V. 2002. *The Ukrainian Diaspora*. London. 271 p. [In English].

Siromska, H. & Siromskyi, R. 2024. «Intourist» Department in Lviv: Legal Basis, Economic Condition and Excursion Activity (the Mid-1960s). *Skhidnojevropejskyi istorychnyi visnyk*. № 31. P. 121–129. <https://doi.org/10.24919/2519-058X.31.306359> [In English].

Zake, I. 2018. Soviet Inturist and Foreign Travel to the Latvian SSR in the Post-Stalin Era: A Case of Ethnic Tourism Unavailable. *Journal of Cold War Studies*. № 20 (2). P. 38–62. https://doi.org/10.1162/jcws_a_00816 [In English].

Zhuk, S. 2010. «National Cultural Elements» and Advertising the International Tourism in the Soviet Tourist Agencies During the Brezhnev Era, 1964–1984. *Specific Nationalisms*. № 36. P. 7–25. <https://doi.org/10.11649/sn.2010.001> [In English].